

Ο ΠΕΣΤΑΛΟΤΣΗ ΩΣ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΟΣ

ΑΙ ΙΔΕΑΙ ΤΟΥ ΔΙΑ ΜΙΑΝ ΔΙΚΑΙΟΤΕΡΑΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΝ
ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΝ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΤΗΤΟΣ

2ον (Τελευταίον)

Β'. Στὴν πολιτικὴ ζωὴ: Οἰκονομικὰ ζητήματα παίζουσι, τόσο γιὰ τὸν Πεσταλότση, όσο γιὰ τὴν ἐποχὴν του, σημαντικώτατο ρόλο στὴν πολιτικὴ ζωὴ τοῦ λαοῦ. Οὐτε καὶ ἦταν δυνατόν νὰ χωρισθοῦν οἱ δύο αὐτὰς περιοχῆς τῆς ζωῆς τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, πού ὁ νέος καπιταλισμὸς μετὰ τὴν ὁρμὴν πού παρουσιαζόταν, διεκδικοῦσε στὰ κράτη τῆς Εὐρώπης τὸν κανονισμὸ τῆς πολιτικῆς τῆς ζωῆς. Γι' αὐτό, μαζὶ μετὰ τὰ οἰκονομικὰ ζητήματα, ἀπασχολοῦν τὸν Πεσταλότση καὶ πολιτικὰ προβλήματα.

Εἶδαμε στὰ προηγούμενα ὅτι ὁ Πεσταλότση ἦταν ὁπαδὸς τοῦδημοκρατικοῦ πολιτειακοῦ ἰδανισμοῦ. Πάντα ὁμιλοῦσε ἢ πολιτεία, ὅποιαδήποτε μορφή καὶ ἂν ἔχῃ, ἐπιβάλλει βία στοὺς πολίτες τῆς. Καὶ αὐτὸ τὸ ἀναγνωρίζει ὁ Πεσταλότση. Τὸ πρόβλημα εἶναι ἂν τὸ κράτος ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐπιβάλλῃ τὴ βία του σὲ ὅλες τὶς περιοχῆς τῆς ζωῆς, καὶ προπάντων πῶς πρέπει νὰ ἐπιβάλλῃ τὴ βία σὲ κείνες τὶς περιοχῆς, πού κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ τοῦ τὴν ἀμφισβητήσῃ. Καὶ ἔπειτα, ἂν ὁ προορισμὸς τοῦ κράτους εἶναι μόνον νὰ εἶναι ὁ κάτοχος καὶ ρυθμιστὴρ τῆς κρατικῆς βίας, ἢ ἂν ἔχῃ καὶ ἄλλη ἀποστολὴ ψηλότερη. Εἶναι τὸ ἴδιο πρόβλημα, πού εἶχε ἀναλάβῃ στὰ 1792 νὰ λύσῃ στὴ Γερμανία ὁ νέος καὶ σύγχρονος τοῦ Πεσταλότση πολιτικὸς Wilhelm von Humboldt στὸ γνωστὸ ἔργον του «Δοκιμὴ τοῦ καθορισμοῦ τῶν ὁρίων τῆς δυνάμεως τοῦ κράτους»¹. Μὰ ὁ Πεσταλότση ἐρευνᾷ τὸ πρόβλημα πλατύτερα ἀπὸ τὸν Humboldt. Γιατὶ δὲ θεωρεῖ τὴ βία γιὰ τὴ μοναδικὴ ἀρχὴ ἑνὸς κράτους στὴ διοίκηση τῆς χώρας του, μὰ μαζὶ μετὰ τὴ βία, σὺν ἰσότητι διοικητικῆ ἀρχῆς, παραθέτει τὴν ἀγάπην, γιατί τότε μόνον ἡ ἐπιβολὴ τῆς κρατικῆς βίας ἀποκτᾷ ἠθικὸ σκοπὸ. Ἔτσι, ἡ πολιτικὴ τῆς βίας μεταβάλλεται ἀπὸ τὸν Πεσταλότση στὴν πολιτικὴ τῆς ἀγάπης. Σὲ μιὰ πολιτικὴ πού τὸ κράτος, στὴ διοίκηση

Μελέτη τοῦ διακεκριμένου παιδαγωγοῦ μας κ. Μ. ΠΑΠΑΜΑΥΡΟΥ, Διευθ. Διδασκαλείου Λαμίας

τοῦ λαοῦ του, ἐμφορεῖται ἀπὸ μιὰ πατρικὴ ἀγάπην στὰ παιδιὰ του, καὶ πού ὁ τελικὸς του σκοπὸς δὲν εἶναι μόνον νὰ διοικήσῃ, μὰ νὰ ἐκπολιτίσῃ τὸ λαὸν του. Ὁ πολίτης πρέπει μέσα στοῦ κράτος «νὰ εἶναι ὅπως στὴν οἰκογένειά του καὶ τὸ κράτος νὰ φροντίζῃ γι' αὐτὸν ὅσο εἶναι δυνατόν νὰ φροντίζῃ γιὰ ἕναν ἄνθρωπον στὸν κόσμον αὐτό».²

Σ' ὅλα του τὰ ἔργα, ὅπου μιλεῖ γιὰ πολιτικὰ ζητήματα, ἀντιπροσωπεύει ὁ Πεσταλότση αὐτὴ τὴν «πολιτικὴ τῆς ἀγάπης». Οἱ «Βραδυνὲς ὥρες» εἶναι μιὰ ἐκκλήση πρὸς τοὺς πρίγκηπες καὶ ἄλλους ἐκείνους, πού ἔχουν τὴν ἐξουσία στὰ χέρια τους, νὰ φέρνουνται μετὰ ἀγάπην στὸ λαόν. Ἡ πολιτικὴ ὁμιλοῦσε τῆς ἀγάπης ἐκφράζεται μετὰ τὰ θερμότερα λόγια στὰ ἔργα ἐκείνα πού σ' αὐτὰ μιλεῖ γιὰ τὸ ἐγκλημα καὶ τὴν ἐγκληματολογικὴ νομοθεσία. Στὸ «Λινάρδος καὶ Γερτρούδη», στὸ «Νομοθεσία καὶ παιδοκτονία», στὰ «Ἑλβετικὰ φύλλα» καὶ στοὺς «Μύθους». Μᾶς εἶναι γνωστὴ ἀπὸ τὸν Α' τόμον ἢ περιγραφήν τοῦ προέδρου Χορμελ, πού κάνει στὸ «Λινάρδος καὶ Γερτρούδη» ὁ παπὰς τοῦ Μπόναλ καὶ ἡ ἀγάπην πού μιλεῖ γιὰ τὸν ἐγκληματῆν αὐτόν. Ἐπίσης μᾶς εἶναι γνωστὴ καὶ ἡ ἀγάπην, πού μ' αὐτὴ μιλεῖ στὸ «Νομοθεσία καὶ παιδοκτονία» γιὰ τὴ δυστυχισμένη κόρη, πού πνίγει τὸ ἐξώγαμον παιδί της.

Σ' ὅλα αὐτὰ τὰ ἔργα προσπαθεῖ ὁ Πεσταλότση νὰ ἀποδείξῃ πῶς τὸ σύγχρονόν του κράτος, ἀπὸ τὴν ἀποψη τῆς ἀγάπης ἀπέχει πολὺ ἀπὸ τοῦ νὰ εἶναι ἠθικὸ κράτος. Πρῶτα πρῶτα τὸ ἐγκλημα καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐγκληματιῶν δείχνουν πῶς τὸ κράτος δὲ στέκει καλά. Γιατὶ καλὰ ὀργανωμένον καὶ μετὰ ἠθικῆς ἀρχῆς ἐμφορούμενον κράτος καὶ ἐγκλημα δὲν συμβιβάζονται. Ἄν θέλῃ τὸ κράτος νὰ πάψῃ νὰ εἶναι ἀπλό κράτος τῆς βίας καὶ νὰ ὑψωθῇ σὲ ἠθικὸ κράτος, σὲ κράτος πολιτισμοῦ, πρέπει νὰ μορφώσῃ τοὺς πολίτες του. Πρέπει νὰ γίνῃ κράτος ἀγωγῆς, ἕνα

1) «Ideen zu einem Versuch, die Grenzen der Wirksamkeit des Staats zu bestimmen».

2) Seyffarth VI, 38.

κράτος που δε γνωρίζει την ιδέα της εκδίκησης προς τους πολίτες του, να έμφορεται από την πατρική εκείνη αγάπη που έμφορεται ο παιδαγωγός προς τον τροφισμό του. Ένα τέτοιο κράτος δε θα τιμωρή τους εγκληματίες γιατί εγκλημάτησαν: «Η ποινή που επιβάλλει το κράτος στους εγκληματίες δε μπορεί να στηρίζεται στο φτασίμα των εγκληματιών, ούτε μπορεί να είναι τιμωρία γι' αυτό»¹. Ένα τέτοιο κράτος θα προσπαθή να καταστήσει το έγκλημα αδύνατο. Και αυτό θα το κατορθώσει μόνο άμα παιδαγωγήσει τους πολίτες του. Έπειδή όμως και τότε θα υπάρχουν εγκληματικές φύσεις και θα υπάρχει ανάγκη τιμωριών, πρέπει, όταν το κράτος τιμωρή έναν εγκληματία, να μη λησμονη πως έχει μπροστά του έναν άνθρωπο, που δεν τον τιμωρεί για να τον κάμει να πάθει για όση ζημία έπροξένησε το έγκλημά του, μα που με την τιμωρία προσπαθεί να τον διορθώσει και να τον κάμει πάλι μέλος ωφέλιμο της ανθρώπινης κοινωνίας. Οι εγκληματίες πρέπει να φέρνονται σε ένα μεγάλο φρούριο, ή ο' έναν πύργο, με μεγάλες και στολισμένες αίθουσες. Εκεί πρέπει όλοι να εργάζονται και έτσι, όχι μόνο θα παιδαγωγούνται από την εργασία, μα ο καθένας θα μαθαίνει και ένα επάγγελμα, που όταν μπει πάλι στην κοινωνία, θα του δίνει όσα του χρειάζονται να ζήσει. Τα παιδιά των τιμωρημένων εγκληματιών πρέπει να τα παραλαμβάνει το κράτος και να τα μορφώνει σε κατάλληλα ιδρύματα, όπου να μαθαίνουν και ένα επάγγελμα. Μα και αφού αποδοθούν στους γονείς τους, δεν πρέπει να παύσει να τα παρακολουθεί και να ελέγχει τη ζωή τους κοντά στους γονείς τους. Δεν υπάρχει κατά τον Πεσταλότση μεγαλύτερη και καταστροφικότερη πλάνη «από το να προσπαθούμε να κυβερνοούμε τους εγκληματίες με άλλο τρόπο και άλλο τόνο, παρά με κείνον που επικοινωνούμε με τους άλλους ανθρώπους. Φυλακή, είρική και αναγκαστικά έργα δεν είναι ούτε και πρέπει να είναι άλλο τίποτε από ενι σχολείο για τον άνθρωπο, που παραπλανήθηκε, που σκοπό έχει να φέρει τον άνθρωπο πάλι στον ίδιο δρόμο και στην ίδια κατάσταση που θα βρισκόταν αν δεν είχε παραπλανηθεί»². «Έκατοντάδες είναι κείνοι, που πήνε χαμένοι, γιατί δε βρίσκεται ένας να τους κάμει να συναισθανθούν τί ακόμα αξίζουν»³.

Είναι φανερό η μεγάλη επίδραση, που είχαν οι σκέψεις αυτές του Πεσταλότση άπάνω στην εγκληματολογική νομοθεσία των συγχρόνων πολιτισμένων κρατών της Ευρώπης και Αμερικής, προπάντων όσον άφορα την παιδική εγκληματικότητα. Όποιος θέλει να τη δει καλύτερα, άς διαβάσει το βιβλίο του M. Rehm: Das kind in der Gesellschaft. Μόναχο, 1925.

Όλες τις παραπάνω αντιλήψεις για τους εγκληματίες εκφράζει ο Πεσταλότση στο «Λινάρδος και Γερτρούδη», όπου εκθέτει τη Νομοθεσία του Άρνερ στο Μπόνναλ και στα «Ελβετικά Φύλλα». Σ' αυτά εξετάζει και το ζήτημα της θανατικής ποινής και εδώ φαίνεται επίσης καθαρά η πολιτική του της αγάπης: «Το Κράτος πρέπει να θεωρή τη θανατική ποινή σαν καταστροφή πραγματικών δυνάμεων, και επομένως πρέπει να την άποφεύγει σε κάθε περίπτωση, που μπορεί να πετύχει το σκοπό της νομοθεσίας του με ένα μαλακότερο τρόπο».⁴

Σημαντικότερη από κάθε τιμωρία του εγκλήμα-

τος είναι η άποτροπή του εγκλήματος. Η αίτια όμως του εγκλήματος είναι η οικονομική και ήθική κατάπτωσης του φτωχού λαού. «Μέσα στη φτώχεια και στη δυστυχία ο άνθρωπος εξαγριώνεται και εκφυλίζεται τόσο, που οι καλύτερες κλίσεις του, το συναίσθημα της αξιορίας του και η ανάγκη της εκδήλωσης των έμφυτων τάσεων του, τον σπρώχνουν αναγκαστικά τις περισσότερες φορές στο έγκλημα».⁵ Γι' αυτό η άγωγή και η οικονομική βελτίωση της τάξης των φτωχών είναι ζήτημα ζωής για το Κράτος.

Η κοινωνική νομοθεσία του Άρνερ στο Μπόνναλ⁶ είχε αυτό το νόημα. Ήθελε με την οικονομική βελτίωση και την πολιτική άγωγή των φτωχών να ελαττώσει το έγκλημα. Η βασική αρχή της νομοθεσίας αυτής είναι η ιδέα της Κοινότητας. Τα διάφορα κεφάλαια της νομοθεσίας αυτής τα είδαμε στον Α' τόμο.⁷ Εκείνο που μας κάνει έντύπωση στη νομοθεσία είναι ότι η Έκκλησία δεν μετέχει καθόλου σ' αυτή. Μα αυτό δε σημαίνει πως η νομοθεσία του Άρνερ είναι και αντιθρησκευτική. Τουναντίον μάλιστα έπειδή είναι κοινωνική, είναι και σε μέγιστο βαθμό θρησκευτική. Γιατί «το καλύτερο που μπορεί να μας δώσει η θρησκεία είναι να μας κάμει ικανούς να κάνουμε ότι είναι καλό και ωφέλιμο».⁸ Επίσης στο σχολείο του Μπόνναλ ο δάσκαλος Γκλύφι δεν διδάσκει θρησκευτικά, ούτε και ο παπάς κάνει στην Έκκλησία κήρυγμα. Η αρχή του Άρνερ είναι: «Πρώτα ψωμί κι' ύστερα θρησκεία».⁹ Όσοτος όμως όλη η νομοθετική του κοινοτικού αυτού Κράτους του Μπόνναλ έμψνεται από μια θρησκευτική διάθεση. Λείπουν μόνο τα λόγια για τη θρησκεία, όχι η θρησκευτικότητα.

Πολύ δύσκολα θα μπορούσε κανείς να βρει μέσα στη σύγχρονη βιβλιογραφία της εγκληματικότητας και γενικά στην πολιτική βιβλιογραφία της εποχής μας την αγάπη, που απ' αυτή άντλεί ο Πεσταλότση τις πολιτικές μεταρρυθμιστικές του προτάσεις. Όυτε όμως και ήταν άλλοιώτικα δυνατό. Ο Πεσταλότση είναι, είδαμε, ο άνθρωπος της αγάπης και ένα από τα μεγαλύτερά του έργα είναι ότι έδειξε στην ανθρωπότητα πως η αγάπη χωρεί και στους κύκλους εκείνης της ζωής, που οι άνθρωποι νόμιζαν πως εκεί κυριαρχούν μόνο η ψυχρή λογική και ο ύπολογισμός: Στη δικαιοσύνη και στη πολιτική.

Μα από ωρίς ο Πεσταλότση κατάλαβε πως η «αυτοβοήθεια» του λαού, ή αυτοαπολυτρωσίς του, από την οικονομική, την κοινωνική και την πολιτική άδικία, θα κατορθωνόταν μόνο με την άγωγή. Οι παραπάνω μεταρρυθμιστικές προτάσεις σκοπό έχουν μόνο να κάμουν τη ζωή του φτωχού λαού ύποφερτή μέσα στο πλαίσιο της άδικης κοινωνίας. Ήξερε όμως ο Πεσταλότση πως κάτω σωστή μεταρρύθμιση θα πή δημιουργη νεά κοινωνία, δικαιότερη, ήθικώτερη. Και δημιουργη νεά κοινωνία θα πή δημιουργη νέους ανθρώπους. Άνθρώπους δυνατούς, κύριους στον άγωνα της ζωής, με δικαίες κοινωνικές άρχες και ανώτερα κοινωνικά ιδανικά. Αυτό θα γίνη μόνο με την άγωγή. Όταν ο λαός παιδαγωγηθή, τότε θα καταλάβει μόνος του τη θέση του, και τότε θα άποχτήση και τη ψυχική δύναμη να σπάσει μόνος του την άδικία, που του γίνεται και θα άποχτήση την έλευθερία του. Έτσι θα αυτοαπολυτρωθή. Και τότε θα είναι άξιος της έλευθερίας του. Ήξευρε ο Πεσταλότση, πως για να έλευθερωθή ο λαός, δε φτάνει μόνο «να άναταράξουμε τα νερά του βούρκου» που

1) K. Gerlach: Die dichterische Ausgestaltung der pädagogischen Ideen in Pestaloggis «Lierhard und Gertnud». Παράρτημα της έκδοσης: Pestaloggi, Memorial über Uebbrechen und Strafen, seil. 127.

2) Seyffarth, VI, 128.

3) Seyffarth, I, 244.

4) Seyffarth, VI, 119.

5) Seyffarth, IV, 573

6) «Λινάρδος και Γερτρούδη», μέρος Δ'.

7) Τόμ. Α' seil. 176 συν.

8) Seyffarth, V, 146.

9) Seyffarth, IV, 646.

μέσα σάπιζε χρόνια και χρόνια. "Έπρεπε να ξεραθῆ ὁ βοῦρκος καὶ νὰ μεταβληθῆ σὲ γόνιμη γῆ. Καὶ τὸ βοῦρκο ἔπρεπε νὰ τὸν ξεράνη ὁ ἴδιος ὁ λαὸς. "Έπρεπε μόνος του νὰ ἀνοίξῃ χαντάκια γιὰ νὰ φύγῃ τὸ νερὸ. Μὰ γιὰ νὰ γίνῃ αὐτὸ, ἔπρεπε πρῶτα νὰ πάρῃ συνείδηση τῆς τραγικῆς θέσεώς του. "Έπρεπε πρῶτα νὰ ἔρθῃ στὸν ἑαυτὸν του, νὰ καταλάβῃ τὴν ἀδικία ποῦ τοῦ γινόταν. "Έπρεπε πρῶτα νὰ καλλιεργηθῆ ἡ ψυχὴ του. Αὐτὸ θὰ γινόταν μὲ τὴν ἀγωγὴ.

Γι' αὐτὸ ὁ Πεσταλότση ἔγινε παιδαγωγὸς. "Έγινε παιδαγωγὸς, ὄχι γιὰ νὰ κάμῃ μιά παιδαγωγικὴ ἢ γιὰ νὰ μάς πῆ πῶς πρέπει ὁ δάσκαλος νὰ διδάσκῃ στὸ σχολεῖο του, μὰ ἔγινε παιδαγωγὸς γιὰ νὰ βοηθήσῃ τὸ λαὸ νὰ βγῆ ἀπὸ τὸ βοῦρκο, ποῦ μέσα τὸν εἶχε βουτήξῃ ἡ ἀδικία τῆς ἐποχῆς του. "Έτσι ἡ παιδαγωγικὴ, ποῦ δημιούργησε, δὲν ἦταν γι' αὐτὸν αὐτοσκοπὸς, μὰ ἦταν μέσο γιὰ τὸν ἀληθινὸ σκοπὸ τῆς ζωῆς του, ποῦ ἦταν ἡ ἀπελευθέρωσις καὶ ἡ ὕψωσις τοῦ ἀδικημένου λαοῦ. "Έτσι ἡ παιδαγωγικὴ τοῦ Πεσταλότση ὀρίζεται ἀπὸ κοινωνικοὺς σκοποὺς καὶ τέτοιους ζητᾶ νὰ πετύχῃ. "Οποῖος δὲν τὴν καταλαβαίνει ἔτσι, αὐτὸς δὲ θὰ γνωρίσῃ ποτὲ τὸν Πεσταλότση.

Ὡς τὴν τελευταία του στιγμὴ ἐργαζόταν ὁ Πεσταλότση γιὰ νὰ φτιάσῃ τὴ σωστὴ «μέθοδο», ποῦ μ' αὐτὴ ἔπρεπε νὰ μορφώνονται τὰ παιδιὰ τοῦ λαοῦ γιὰ νὰ γίνουν ἐλεύθεροι ἄνθρωποι. Τριάντα χρόνια συστηματικῆς καὶ ἀδιάκοπης παιδαγωγικῆς ἐργασίας στὴ θεωρία καὶ στὴν πράξη!

Μ. ΠΑΠΑΜΑΥΡΟΣ